

- N.B. :** (1) All questions are **compulsory**.
 (2) **Figures** to the **right** indicate **full marks**

1. (a) Choose the correct alternative (any **eight**) :- **(08)**
- (i) _____ means the integration of national economy with the world economy.
(Liberalisation, Privatisation, Globalisation)
 - (ii) Maximum number of farmers' suicides have occurred in the state of _____.
(Madhya Pradesh, Andhra Pradesh, Maharashtra)
 - (iii) Right to Freedom is enumerated in Article _____ of Indian constitution.
(17, 18, 19)
 - (iv) _____ is the study of all living systems in relation to their environment.
(Ecology, Biology, Physiology)
 - (v) Human Rights are _____.
(absolute, inalienable, revocable)
 - (vi) The General Assembly adopted UDHR on 10th December, _____.
(1945, 1948, 1950)
 - (vii) Working with the farmers by corporate firms and sharing the profit is known as _____.
(Contract farming, Corporate farming, Private farming)
 - (viii) Acid Rain is one of the harmful effects of _____ pollution.
(Air, Water, Noise)
 - (xi) _____ is a term used to describe positive stress.
(Eustress, Distress, Hyperstress)
 - (x) Hassels of everyday life are _____ stressors.
(Individual, Organisational, Background)
- (b) State whether the following statements are **True** or **False** (any **seven**) : **(07)**
- (i) Progressive elimination of government control over economic activities is known as liberalisation.
 - (ii) Globalisation has resulted in increase of ratio of contractual workers to total workers.
 - (iii) Article 22 of Indian constitution abolishes untouchability.
 - (iv) Articles 3-16 of UDHR proclaim economic, social and cultural rights.
 - (v) Prejudice leads to in formation of stereotypes.
 - (vi) Freedom of speech and expression is an absolute right.
 - (vii) Primary producers are small living beings such as bacteria, insects and fungi in the ecosystem.
 - (viii) Public participation is one of the guiding priniciples of sustainable development.
 - (ix) Lack of civic amenities is an individual stressor.
 - (x) Choice between two negative alternatives is known as approach-approach conflict.

2. Explain the benefits and limitations of economic liberalisation in India. (15)
OR
2. 'Globalisation and privatisation have provided innumerable employment opportunities in India'. Discuss.
3. Define 'Human Rights' and discuss the origin and evolution of human rights from ancient to modern period. (15)
OR
3. Discuss the characteristics of Fundamental Rights enshrined in our Constitution and examine the constitutional provisions which guarantee Right to Constitutional Remedies.
4. Examine the various factors responsible for environmental degradation. (15)
OR
4. Explain the concept of socialization and examine how the agents of socialization play an important role in the development of individual.
5. Explain the various types of conflict and elaborate the strategies for coping with conflicts. (15)
OR
5. Write short notes on (any three) :-
(a) Causes of Migration
(b) Significance of UDHR
(c) Components of sustainable development
(d) Maslow's theory of self-actualization
(e) Causes of Stress.

(मराठीरूपांतर)

(२^१/२ तास)

(एकूण गुण : ७५)

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.
(३) आवश्यकता वाटल्यास इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

१. (अ) योग्य पर्याय लिहा (कोणतेही आठ) :- (८)
- (१) जागतिक अर्थव्यवस्थेशी राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेच्या होणाऱ्या एकत्रिकरणाच्या प्रक्रियेला ----- म्हणतात.
(उदारीकरण, खाजगीकरण, जागतिकीकरण)
- (२) शेतकऱ्यांच्या सर्वात जास्त आत्महत्या ----- या राज्यात झाल्या आहेत.
(मध्य प्रदेश, आंध्र प्रदेश, महाराष्ट्र)
- (३) भारतीय राज्यघटनेत स्वातंत्र्याचा हक्क कलम ----- मध्ये अनुस्यूत आहे.
(१७, १८, १९)
- (४) सर्व जीवांचा त्यांच्या पर्यावरणाशी असलेल्या संबंधाचा अभ्यास म्हणजे ----- .
(पर्यावरणशास्त्र, जीवशास्त्र, शरीरशास्त्र)

[TURN OVER

- (५) मानवी हक्क ----- आहेत.
(अमर्यादित, अतूट, काढून घेता येण्या जोगे)
- (६) आमसभेने मानवी हक्क जाहीरनामा १० डिसेंबर ----- रोजी संमत केला.
(१९४५, १९४८, १९५०)
- (७) शेतकऱ्यांच्या सहकार्याने उद्योगधंद्यांनी केलेली शेती आणि त्यातून मिळालेला नफा वाटून घेण्याच्या पद्धतीला ----- म्हणतात.
(कंत्राटी शेती, उद्योगी शेती, खाजगी शेती)
- (८) आम्लवर्षा हा ----- प्रदुषणाचा घातक परिणाम आहे.
(हवा, पाणी, ध्वनी)
- (९) सकारात्मक ताणाला ----- हे नाव आहे.
(युस्ट्रेस, निराशा, अतीतणाव)
- (१०) दैनंदिन जीवनातल्या समस्यांना ----- ताणकारक असे म्हणतात.
(व्यक्तिक, संघटनात्मक, पार्श्व)

(ब) खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा (कोणतेही सात) :- (७)

- (१) आर्थिक व्यवहारांवरचे सरकारी नियंत्रण टप्प्याटप्प्याने कमी होण्याला उदारीकरण म्हणतात.
- (२) जागतिकीकरणामुळे कंत्राटी कामगारांच्या प्रमणात (एकूण कामगारवर्गाच्या संदर्भात) वाढ झाली आहे.
- (३) राज्यघटनेच्या कलम २२ अनुसार अस्पृश्यतेचे निर्मूलन झाले आहे.
- (४) मानवी हक्क जाहीरनाम्याच्या कलम ३ ते १६ मध्ये आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक हक्क अनुस्यूत आहेत.
- (५) पूर्वग्रहांचे पर्यावसन चाकोरीबद्ध विचारात होते.
- (६) अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य हा अमर्यादित हक्क आहे.
- (७) जिवाणू, कीटक आणि बुरशी हे पर्यावरणातील प्राथमिक उत्पादक आहेत.
- (८) लोकसहभाग हे शाश्वत विकासाचे एक महत्त्वाचे तत्त्व आहे.
- (९) नागरी सुविधांच्या अभावामुळे व्यक्तिक ताण निर्माण होतो.
- (१०) दोन नकारात्मक पर्यायांमधील निवड हा दृष्टिकोन-दृष्टिकोन-संघर्ष आहे.

२. भारतात आर्थिक उदारीकरणाचे फायदे आणि मर्यादा स्पष्ट करा. (१५)

किंवा

२. 'जागतिकीकरण आणि खाजगीकरणामुळे भारतात रोजगाराच्या भरपूर संधी उपलब्ध झाल्या आहेत.' चर्चा करा.

३. 'मानवी हक्कांची' व्याख्या करून त्यांच्या, प्राचीन ते आधुनिक काळापर्यंतच्या उत्क्रांतीची चर्चा करा. (१५)

किंवा

३. भारतीय राज्यघटनेतील मूलभूत हक्कांच्या वैशिष्ट्यांची चर्चा करा आणि घटनात्मक संरक्षणाच्या हक्काचे परीक्षण करा.

[TURN OVER

४. पर्यावरण न्हासाला कारणीभूत असलेल्या वेगवेगळ्या कारणांचे परीक्षण करा. (१५)
किंवा
४. सामाजिकीकरण ही संकल्पना स्पष्ट करा. व्यक्तीच्या विकासात सामाजिकीकरणाचे घटक काय भूमिका बजावतात ते स्पष्ट करा.
५. संघर्षाचे प्रकार स्पष्ट करा आणि संघर्षांना सामारे जाण्यासाठी करायच्या युक्त्यांची चर्चा करा. (१५)
किंवा
५. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही तीन) :-
(अ) स्थलांतराची कारणे
(ब) मानवी हक्क जाहीरनाम्याचे महत्त्व
(क) शाश्वत विकासाचे घटक
(ड) मॅस्लॉचा आत्मपूर्वीचा सिद्धांत
(क) ताणाची कारणे.

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. All questions are compulsory.
 2. Figures to the right indicate maximum marks.
 3. Questions are to be answered in full on the answer booklet.

Q.1 Do as directed:

A) Match the word in column X with its antonym in Column Y 02

	X	Y
i)	valiant	a) admit
ii)	prohibit	b) bravely
		c) cowardly
		d) permit

B) Choose the odd words from the lists of synonyms given below 02

i)	a) demise	b) total	c) death	d) expiry
ii)	a) excel	b) impeccable	c) perfect	d) faultless

C) Add the appropriate prefix/ suffix: 04

- i) I did not expect such ___ responsible behavior from you.
- ii) Floods cause ___ imaginable misery to the people.
- iii) The station-master made an announce ___ regarding the delay in the arrival of the train.
- iv) He fought the robber brave ___.

D) Identify the root word: 02

- i) nationalization
- ii) scornfully

E) Choose the correct homophone: 02

- i) They challenged him to prove his _____. (metal, mettle)
- ii) He finished his _____ (lessens, lessons) before dinner-time.

F) Make two sentences with each homonym to bring out at least two meanings. 04

- e. g. Bark
- a) Dogs bark at postmen.
 - b) The bark of the tree was peeling off.

- i) train
- ii) fine

Q.P. Code :03108

G) Choose the correct collocates:

- i) We must _____ (pay, give) attention to our surroundings.
- ii) His long innings _____ (came, reached) to an end.

02

H) Give the noun form of the following

- a) universal
- b) subsidise

02

Q.2 A) Edit the following passage for spelling, punctuation and grammatical errors.

10

[Rewrite the passage with the corrections underlined.]

We often dwell upon old remembrances and try to visualise a pictures of childhood. When our childhood has passed it appears fascinating to us because of the passage of time. But we remember little about our early days. Everything appears to be dim and our efforts to recollecting the events of our childhood do not succeed. Some people can remember better than others. People's age, insight, imagination, speed of mental development and nature of childhood incidents are the main factors which influence the memories of childhood.

Q.2 B) Summarise the following passage in about 100 words and give a suitable title.

10

If we Indians are starved of things to feel proud about, the appointment of Satya Nadella as the CEO of the iconic Microsoft has given us a reason to take pride in the success of a fellow Indian. Not only is Satya Indian by birth, he went to ordinary schools and colleges, got to the top on his own merit and, most of all, remained a nice, normal and humble guy. We can relate to Satya and his journey in a way that we can't relate to, say, Steve Jobs or Bill Gates, and that's what is so inspiring. In his success, we see the possibility of our own success. At a time where young people are looking for role models to emulate, Satya is certainly a wonderful one. However, at least one commentator has stirred a hornet's nest by asking if Satya's success is, in fact, a slap in our face. Could Satya have become the CEO of a major Indian company? Or did he have to leave India to succeed? Corporate India is dominated by family businesses. The right genes are still an important requisite for ultimate success. But this is changing slowly. Even promoters are slowly ceding the CEO job to loyal professionals. There are a handful of important companies where shareholding is diversified and that have had professional CEOs for a long time: the Tata group, HDFC, ICICI, L&T, for example. The problem here is that there are so few of them and the CEO tenure in these firms is so long that it creates few opportunities for new leaders to rise.

Q.3 Attempt any two of the following:-

20

- a) As the Student Secretary of the Sports Club of your college, draft an email inviting a sports person to be the Chief guest at the annual Sports Meet of your College.
- b) As the Student-in-charge of the NSS Unit, draft an email requesting your Principal to grant permission to hold a farmers market in your college grounds.
- c) As the Student Secretary of the English Literary Association, draft an email thanking an author who conducted a creative writing workshop in your college.

Q.4 Attempt any one of the following. (200-250 words)

20

- a) As the Secretary of the Debating Society of your college, write a report on the annual activities of the society.
- b) Write a newspaper report based on the following details:
Two college boys train street children in football who go on to win a prize in a local football tournament.

Q.5 Attempt any one of the following. (200-250 words)

20

A) Write a dialogue between two friends on the importance of good eating habits for a healthy lifestyle.

B) Write a story with the following opening lines:

It was my greedy hunt for contributions to the Fund that had taken me to the family. I sat surrounded by the men and women of the family, all full of love for me. Suddenly, I saw- standing near the door-----

[Time: Three Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. All questions are compulsory.
 2. Each questions carries 20 marks.
 3. Draw diagrams wherever necessary.
 4. Use simple calculator is allowed.

- Q.1 Answer the following questions. **(any two)** (20)
- a) Explain circular flow of income in an open economy.
 - b) Explain the concepts of GDP, GNP and NNP.
 - c) Explain the trends in the sectoral composition of GDP.
- Q.2 Answer the following questions. **(any two)** (20)
- a) Explain the factors affecting the consumption function.
 - b) Explain the working of the multiplier with the help of Schedule and diagram.
 - c) Explain trends and composition of Capital Formation in India.
- Q.3 Answer the following questions. **(any two)** (20)
- a) Explain meaning and features of public goods and merits goods.
 - b) Discuss the factors influencing incidence of taxation.
 - c) Explain the concepts Revenue and Capital Expenditure.
- Q.4 Answer the following questions. **(any two)** (20)
- a) Explain the structure of Balance of Payment.
 - b) What are the types of disequilibrium in the Balance of Payment?
 - c) Explain the exchange rate determination.
- Q.5 Answer the following questions. **(Any two)** (20)
- a) Explain exchange rate as a price
 - b) Explain marginal efficiency of capital
 - c) Explain the concept of GST
 - d) Write explanatory note on Foreign Exchange Returns (FOREX)

मराठी भाषांतर

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना: १) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 २) प्रत्येक प्रश्नाला २० गुण आहेत.
 ३) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.
 ४) साध्या गणक यंत्राचा वापर करण्यास परवानगी आहे.

- प्र.१ खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणत्याही दोन) (२०)
 अ) मुक्त अर्थव्यवस्थेतील उत्पन्नाचा चक्राकार प्रवाह स्पष्ट करा.
 ब) स्थूल देशांतर्गत उत्पादन, स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन व निव्वळ राष्ट्रीय उत्पादन या संकल्पना स्पष्ट करा.
 क) स्थूल देशांतर्गत उत्पादनाच्या क्षेत्रीय रचनेतील प्रवृत्ती स्पष्ट करा.
- प्र.२ खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणत्याही दोन) (२०)
 अ) उपभोग फलनावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
 ब) तक्ता व आकृतीच्या आधारे गुणकाचे कार्य स्पष्ट करा.
 क) भारतातील भांडवल निर्मितीची प्रवृत्ती व रचना स्पष्ट करा.
- प्र.३ खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणत्याही दोन) (२०)
 अ) सार्वजनिक वस्तू व गुणवत्तेच्या वस्तू ह्यांचा अर्थ व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 ब) करभारावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
 क) महसूल खर्च व भांडवल खर्च ह्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- प्र.४ खालील प्रश्नाची उत्तरे सोडवा. (कोणत्याही दोन) (२०)
 अ) व्यवहारतोलाची रचना स्पष्ट करा.
 ब) व्यवहारतोलातील असमतोलाचे प्रकार कोणते?
 क) विनिमय दर निश्चिती स्पष्ट करा.
- प्र.५ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. (२०)
 अ) विनिमय दर हि किंमत आहे स्पष्ट करा.
 ब) भांडवलाची सीमांत कार्यक्षमता स्पष्ट करा.
 क) GST (वस्तू व सेवाकर) संकल्पना स्पष्ट करा.
 ड) परकीय विनिमय साठा (फॉरेक्स) वर विश्लेषणात्मक टीप लिहा.

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
1. All questions are **compulsory**.
 2. All questions **carry** equal marks.
 3. **Figures** to the **right** indicate marks.

1. Attempt **any two** of the following.
 - a) Discuss the socio-religious reform movement under Arya samaj. **10**
 - b) Assess the contribution of Mahatma Jyotiba Phule during the social reform movement. **10**
 - c) Examine the effects of the reform movement. **10**

2. Attempt **any two** of the following.
 - a) Give an account of the introduction of Western Education in India. **10**
 - b) Describe the growth of vernacular press prior to independence. **10**
 - c) Bring out the development of Rail and Road Transport in India under the British rule. **10**

3. Attempt **any two** of the following.
 - a) Discuss the Permanent settlement and Mahalwari settlement introduced by the British in India. **10**
 - b) Narrate the Drain Theory as propounded by Dadabhai Navroji. **10**
 - c) Evaluate the causes for the decline of Urban handicraft industries under the British rule. **10**

4. Attempt **any two** of the following.
 - a) Review the efforts of social reformers towards the emancipation of women. **10**
 - b) Assess the contribution of Dr. Babasaheb Ambedkar in the upliftment of Dalit. **10**
 - c) Comment on the various Tribal Revolts. **10**

5. Write notes on **any two** of the following:
 - a) Sir Syed Ahmad Khan **10**
 - b) Effects of development in Transport and communication **10**
 - c) Commercialization of Indian Agriculture **10**
 - d) 19th century Peasant's movement **10**

Turn Over

2

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना : १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
३. उजवीकडील अंक उपप्रश्नांने गुण दर्शवितात.

१. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) आर्यसमाजाच्या पुढाकाराने झालेल्या सामाजिक व धार्मिक चळवळींची चर्चा करा. १०
ब) सामाजिक सुधारणा चळवळीतील महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या योगदानाचे मुल्यमापन करा. १०
क) सुधारणा चळवळीच्या परिणामांचे परिक्षण करा. १०

२. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) भारतातील पाश्चात्य शिक्षणाच्या उदयाची माहिती द्या. १०
ब) स्वातंत्र्या पूर्वी निर्माण झालेल्या भारतीय भाषेतील वृत्तपत्रांच्या विकासाचे वर्णन करा. १०
क) ब्रिटीश काळातील रेल्वे व रस्तेमार्गांच्या विकासाची माहिती द्या. १०

३. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) ब्रिटीशांनी भारतात सुरु केलेल्या कायमधारा आणि महालवारी पध्दतींची चर्चा करा. १०
ब) दादाभाई नौरोजीनी मांडलेल्या निःसारणाच्या सिध्दांताचे वर्णन करा. १०
क) ब्रिटीश काळातील हस्तउद्योगांच्या ऱ्हासाच्या कारणांचे मुल्यमापन करा. १०

४. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) स्त्री मुक्ती संदर्भात समाज सुधारकांनी केलेल्या प्रयत्नांचा आढावा घ्या. १०
ब) दलित उध्दारासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या योगदानाचे परिक्षण करा. १०
क) आदिवासींच्या उठावांवर भाष्य करा. १०

५. पुढीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) सर सय्यद अहमद खान १०
ब) दळणवळण व संदेश वहनाच्या विकासाचे परिणाम १०
क) भारतीय शेतीचे व्यापारीकरण १०
ड) १९ व्या शतकातील शेतकरी चळवळी १०

Q.P. Code :31530

[वेळ: ३ तास]

[गुण:१००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना : 1. सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्रश्न.१ अ) कवितेचे विविध घटक सविस्तर स्पष्ट करा. २०
किंवा
आ) मराठी कवितेच्या इतिहासात प्राचीन ते आधुनिक टप्प्यांवर कविता कशी बदलत गेली ते सविस्तर लिहा.
- प्रश्न.२ अ) तुम्ही अभ्यासलेल्या कवितांच्या आधारे बहिणाबाई यांच्या कवितांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. २०
किंवा
आ) मंगेश पाडगावकर यांच्या कवितांच्या आधारे प्रेमविषयक दृष्टिकोन सविस्तर लिहा.
- प्रश्न.३ अ) कवी इंद्रजित भालेराव यांच्या कवितांमधून शेतकरी जीवनाचे दर्शन कसे घडते सविस्तर स्पष्ट करा. २०
किंवा
आ) वीरधवल परब यांच्या कवितांच्या आधारे त्यांची काव्यवैशिष्ट्ये लिहा.
- प्रश्न.४ खालील प्रत्येक गटातील एकेक टीप लिहा. ३०
अ) १) भावगीतांची स्वरूप वैशिष्ट्ये
किंवा
२) शाहिरी काव्याची वैशिष्ट्ये
आ) १) 'अवखळ ये पोरीसमान' कवितेतील आशयसौंदर्य
किंवा
२) मर्ढेकर यांच्या कवितेतील सामान्य माणसांचे क्षुद्रत्व

Q.P. Code :31530

इ) १) 'अनुराधा पाटील यांच्या कवितेतील दुःखभाव
किंवा

२) 'खरं बोललं की सख्ख्या आईला राग येतो' कवितेचे रसग्रहण

प्रश्न.५ पुढीलपैकी कोणत्याही पाच प्रश्नांची एक-दोन वाक्यात उत्तरे लिहा.

१०

- १) 'किती तरी दिवसांत' या कवितेत कवीने कोणत्या दोन प्रसंगांची आठवण सांगितली आहे?
- २) 'मी इथली' या कवितेत कोणी कोणास आपले मनोगत सांगितले आहे?
- ३) कवी पाडगावकर कोणत्या कवितेमधून पाखरांचा आशावाद फुलवत आहे?
- ४) अनुराधा पाटील यांच्या मते ईश्वर बिनसावलीच्या जगात काय होत आहे?
- ५) कवी अरुण काळे लिखित दोन कवितांची शीर्षके लिहा.
- ६) पोटात कृमी झाल्या म्हणून आजीबाईने बटव्यातून काय काढले?
- ७) शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येविषयी विचारणा करणारी कोणती कविता अभ्यासक्रमात समाविष्ट केली आहे?
- ८) वीरधवल परब यांच्या चारही कविता कोणत्या काव्यसंग्रहातून घेतल्या आहेत?

[वेळ: तीन तास]

[गुण:१००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना 1. सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2. उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

प्र.१ अ) 'खराब अक्षर ही अर्धवट शिक्षणाची निशाणी समजली पाहिजे' या विधानाची सार्थकता म.गांधीजींच्या जीवनात कशाप्रकारे दिसून येते. 'दुस-यावेळी पास झालो' या लेखाद्वारे परामर्श घ्या. २०

किंवा

आ) 'नापास मुलांची गोष्ट' मधील 'संगमनेरचे दिवस' या दया पवार यांची लेखातून परिस्थितीशी केलेला संघर्ष आणि त्यातून घडत गेलेल्या व्यक्तिमत्त्वाची जडण- घडण कशाप्रकारे चित्रित केली आहे. साधार लिहा.

प्र.२ अ) सुशीलकुमार शिंदे आणि यशवंतराव गडाख यांची परिस्थितीशी झुंज देत राजकीय व सामाजिक जडण-घडण कशाप्रकारे झाली ते 'नापास मुलांची गोष्ट' मधील लेखाच्या आधारे स्पष्ट करा. २०

किंवा

आ) चित्रपट व संगीत क्षेत्रातील वेगवेगळे अनुभव 'सरगम' या लेखातून सी.रामचंद्र यांनी कसे उलगडून दाखविले साधार लिहा.

प्र.३ पुढीलपैकी कोणत्याही दोन टिपा लिहा १०

- अ) कुसुमाग्राजाचे माध्यमिक शाळेविषयीचे अनुभव
ब) शांता शेळके यांची शाळेतील आठवण
क) वाय.सी. पवार यांची कौटूंबिक पार्श्वभूमी
ड) ना.सी.फडके याचे बालपण

प्र.४ अ) आयुर्वेदिक औषध निर्मिती प्रा. लि. नागपूर या कंपनीस मुंबई, नाशिक व पुणे येथे नवीन शाखा सुरु करायच्या आहेत त्याकरिता प्रारंभिक साधनाच्या पूर्तते कंपनीच्या संचालक मंडळाने दोन सदस्यांची समिती नियुक्त केली त्याच्या पाहणीचे 'अहवालात्मक' इतिवृत्त तयार करा. १०

किंवा

आ) 'म.फुले सार्वजनिक वाचनालय' याची वार्षिक सभेचे इतिवृत्त खालील मुद्याच्या आधारे तयार करा.
(मुद्दे: दिनांक, वेळ, अध्यक्षीय निवास, वार्षिक, ताळेबंद, ठराव, इतर विषय)

प्र.५ अ) ऐतिहासिक वस्तूची व दुर्मिळ पुस्तकाचे प्रदर्शन एका आठवड्यासाठी मुंबईत लागणार असल्याची जाहिरात तयार करा. १०

किंवा

आ) 'प्रबोधन' या नवीन दैनिकाचा लोकार्पण सोहळा १ मे २०१७ रोजी आयोजित केला असून मोठ्या संख्येने उपस्थित वाहण्याचे आवाहन करणारी वर्तमानपत्रासाठी जाहिरात तयार करा.

[पुढे पहा]

प्र.६ पुढील उतारा वाचून त्याखाली विचारलेल्या प्रश्नाची उत्तरे लिहा.

१०

एके दिवशी सकाळी नेहमीची स्वच्छतेची कामे आटोपून घरी असताना बाबांना एक थरथरणारे चिंध्याचे गाठोडे रस्त्याच्या कडेला दिसले. जवळ आल्यावर त्याच्या लक्षात आले कि ते गाठोडे म्हणजे एक कुष्ठरोगाने ग्रासलेला माणूस होता. त्याला नाकाच्या जागी फक्त दोन छिद्रे होती व हातपायाची बोटे नव्हती. त्याच्या असंख्य फोडांमध्ये अब्या वळवळत होत्या.

घाबरून बाबा पूर्ण शक्तीनिशी तिथून दूर धावले. नंतर थोडे सावरून ते परत त्या ठिकाणी आले आणि त्यांनी त्या माणसाला एका रिकाम्या पोत्याने झाकले. तथापि तो संपूर्ण दिवस बाबांना टोचणी लागली होती. हे इतके का घाबरले? बाबांना त्यांच्या ढायीच्या निर्भयतेचा सदैव अभिमान होता. एकदा रेल्वेगाडीत बाबांनी एकट्याने काही ब्रिटीश शिपायांना एका तरुण भारतीय नववधूला छेडण्यापासून रोखले होते. या राजधर्माला शोभेशा साहसात त्यांना मार खावा लागला. या प्रसंगानंतर गांधीजींनी खरोखरच बाबांचे 'अभय साधक' असे नामाभिधान जाहीररित्या केले होते.

स्वतःची लाज बाबांनी या भीतीवर मात करण्याचा निश्चय केला आणि कुष्ठारोग्यांची काळजी घेण्यात स्वतःला झोकून देणे हा यावरील मार्ग आहे अशी त्याची खात्री पटली.

प्रश्न :-

- १) रस्त्याच्या कडेला बाबांना काय दिसले?
- २) 'अभय साधक' असे नामाभिधान त्यांना कोणत्या प्रसंगामुळे मिळाले?
- ३) कोणत्या दृष्टीने बाबांना टोचणी लागली होती?
- ४) बाबांनी भीतीवर मात करण्यासाठी कोणता निश्चय केला?
- ५) उताऱ्याला समर्पक शीर्षक सुचवा.

किंवा

“एक वेळ अशी होती की संपूर्ण युरोपच्या आताच्या संपत्तीपेक्षा बहुधा जास्त भारताची संपत्ती होती. सर्व अमेरिकेकडे आता जेवढे हिरे, माणिक-मोती व पाचू आहेत त्यापेक्षा जास्त एकेकाळी भारताकडे होते. भारताने ऐहिक भरभराटीत पूर्वी नाव काढले. वेळोवेळी एकापाठोपाठ एक देशांनी भारतावर अतिक्रमण केले. भारताला लुटून ग्रीस श्रीमंत झाला; पर्शिया श्रीमंत झाला; अफगाणिस्तान श्रीमंत झाला आणि सांप्रत इंग्लंड भारताला लुटून संपत्ती गोळा करीत आहे. एकेवेळी भारत खरोखरच सोन्याची आणि हिऱ्याची भूमी होती.”

“आम्हाला त्याचा पश्चात्ताप नाही. ऐहिक संपत्ती कमी झाल्याबद्दल आम्ही झुरत नाही. निसर्गनियमांची आम्हाला जाण आहे. अशी ऐहिक संपत्ती व ती मिळविण्याचे असे प्रकार या सर्वांचा प्रयोग पूर्वी भारतीयांनी केलेला आहे. त्याचा तुलनात्मक अभ्यास करता त्याच्यात भारतीयांना त्रुटी दिसलेल्या आहेत. अमेरिका अगदी अर्वाचीन देश आहे. तसा युरोपही अर्वाचीनच आहे. ते सध्या असे प्रयोग करताहेत. भारतीय या ऐहिक गोष्टींना केवळ तुषारातील एक थेंब मानतात. त्या तुमच्या समाधानाशी निगडित नाहीत. त्या तुम्हाला कधीही खरे समाधान देऊ शकत नाहीत. लोखंड व सोने हे लोखंड आणि सोने म्हणूनच विकत घेण्याजोगे असते, त्या पलीकडे नाही. समाधानाचे स्वरूप या ऐहिक गोष्टीपेक्षा वेगळे असते. ते विकत घेता येत नाही. निर्भळ समाधान, आनंद हे या ऐहिक गोष्टीतून विकत घेता येत नाहीत.”

[पुढे पहा]

प्रश्न :

- १) भारतात एकेकाळी अमेरिकेपेक्षा काय काय जास्त होते?
- २) भारत कशामुळे गरीब झाला?
- ३) कोणते प्रयोग पूर्वी भारतीयांनी केलेले आहेत?
- ४) ऐहिक गोष्टीपेक्षा भारतीय कशाला महत्त्व देतात?
- ५) भारतावर कोणकोणत्या देशांनी अतिक्रमण केले?

प्र.७ पुढील उतान्याचे सारांश लेखन करा.

आपण सर्व जण चुका करतो आणि त्या केल्या नसत्या तर आपण कधीच काही शिकलो नसतो. आपल्या शहाणपणात, चातुर्यात काहीच वाढ झाली नसती. चुकांनी दुःख होऊ शकते. पण जर आपण स्वतःच्या चुकीतून काही शिकलो नाही तर चुकामुळे सहन केलेल्या वेदना वाया गेल्या असे होईल. जोपर्यंत केलेल्या चुकीचे परिणाम इतके दुःखद होत नाहीत की शेवटी आपण त्यातून शिकून शहाणे होऊ तोपर्यंत आपण तीच चूक पुनःपुन्हा करीत राहू. आपण चुकामधून शिकावे आणि पुन्हा त्याच त्या चुका करू नयेत म्हणून खरेतर चुका दुःख, वेदना देता असतात.

एखाद्या चुकीतून शिकण्यासाठी प्रथम आपण स्वतः तिची जबाबदारी स्वीकारली पाहिजे आणि यालाच पुष्कळ लोक तयार नसतात. कारण ते त्यांच्या चुकांचा दोष दुसऱ्या कोणाला तरी देतात.

वेगात वाहन चालविले म्हणून पोलिसांनी गाडी पकडली आणि दंड केला ह्या घटनेचा विचार करू या. वेगात वाहन चालविण्याची जबाबदारी घेण्याऐवाजी, पोलीस हमरस्त्याच्या वळणावर झुडपात लपले, त्यांना आपण पाहू शकलो नाही; त्यांच्याकडे गतिवेधक बंदुक होती आणि आपल्याला सुटून जाण्याची संधी नव्हती म्हणून पोलिसांना आपण दोष देतो. पण चूक खरे तर आपलीच होती कारण वेगात वाहन चालविण्याचे आपणच ठरविलेले होते.

किंवा

पूर्वी कोकणात पुण्यामुंबईसारखे नळ नव्हते. त्यामुळे विहीर वापरावी लागे. चुकून एखादा विहिरीत पडण्याची शक्यता असे. म्हणून कोकणातील लोक पोहता येणे आवश्यक मानत. पावसाळ्यात विहिरी तुडुंब भरलेल्या असत. रहाटाशिवाय नुसत्या हातांनी पाणी काढता येत असे. अशा वेळी नवशिक्या मुलांना पोहायला शिकवले जाई. ही नवशिकी मुले पाण्यात बुडू नयेत म्हणून त्यांच्या कमरेला सुखड किंवा पिढले बांधत आणि खुशाल पाण्यात ढकलून देत. पट्टीचे पोहणारे ह्या मुलांना पोहणे शिकायला मदत करीत. पाण्याची भीती गेली की मुले तासन् तास पाण्यत पोहत. पोहून आल्यावर मुलांना खूप भूक लागे. जेवण झाले की त्यांना झोपावेसे वाटे. पण मोठी माणसे म्हणत, पोहून आल्यावर निजले की सर्दी होते.

प्र.८ पुढीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर निबंध लिहा.

- १) ग्रंथचळवळ रुजवायला हवी
- २) राजकारण आणि युवा पिढी
- ३) सोशल मिडिया : फायदे - तोटे
- ४) स्त्री स्वातंत्र्याचा खरा अर्थ